

Els soldats manacorins a les guerres colonials Aportació al coneixement de la qüestió

Sebastià Sansó Barceló

Presentació, objectius i metodologia

La investigació i documentació, mitjançant l'aportació del màxim possible de dades, és l'objectiu principal d'aquest treball amb el qual es pretén conèixer el major nombre de soldats manacorins que anaren a combatre a les guerres de Cuba i les Filipines.¹ Confrontant totes les informacions de diversa mena que s'han pogut abastir, s'ha intentat fer una semblança dels joves locals que partiren cap a ultramar, sempre centrant-nos en aquells que ho feren cap a Cuba, però deixant testimoni de tots els que partiren cap als altres fronts que s'han pogut documentar.

Per tal d'ampliar la recerca, s'ha considerat convenient adjuntar les relacions dels pròfugs dels anys claus del conflicte (1897, 1898 i 1899), tot i tenint en compte que de l'any 1895 no s'ha aconseguit informació sobre aquest capítol i que l'any 1896, segons consta en el *Resum de les operacions de reemplaçament* subscripta per l'Ajuntament, no hi hagué manacorins que se sostraguessin del servei militar per aquesta causa. L'estudi dels pròfugs pretén demostrar com, segons es desprén de les informacions recollides en els expedients, en la majoria de casos no era l'intent dels encausats d'eludir el servei de les armes allò que els havia empès a deixar el poble, sinó el pànic a la fam i a la misèria que sovintejaven per la contrada.

Per a una millor comprensió i concreció de les dades aportades, s'han elaborat una sèrie de quadres i un plànol de situació que serveixin de suport al desenvolupament de la tasca, bastida amb les dades aportades per les obres citades a la bibliografia, el buidatge de fonts dipositades a l'Arxiu Municipal de Manacor i a

¹ La guerra de la Independència de Cuba va esclafir el 24-02-1895 i acabà l'agost de 1898. La pau es signà el desembre del mateix any a París i l'entrega als EUA el primer de gener de 1899.

l'Arxiu del Regne de Mallorca, completant-les amb les informacions aparegudes en els diaris de l'època consultats. En aquest punt he de fer constar el meu agraïment al doctor Antoni Marimon Riutort, el qual amablement m'ha permès consultar la seva tesi doctoral (tom V) per tal de poder confrontar una sèrie de dades.

Marc introductor i situació economicosocial de Manacor

Teòricament, a Espanya el servei militar era obligatori des de 1835 per a tots els homes en complir els 20 anys.² Per escapar-se es podien acollir a diferents fórmules:

a) La substitució: contractar un home afavorit pel sorteig o ja llicenciat (amb unes quantitats establertes entre 500 i 1.250 pessetes) per fer el servei.

b) La redempció: segons les lleis de juliol de 1885 i agost de 1896, es podien redimir del servei pagant una quota de 1.500 pessetes per al servei a la península i 2.000 pessetes per al servei a ultramar.³

c) El soldat de quota era una sortida per als rics, una espècie de redempció matisada.

d) Pròfugs: fugida dels individus. Arreu de l'Estat suposava una mitjana d'entre el 15 i el 20 % (Marimon 1996, 33-37).

Els soldats balears enviats a les guerres colonials pertanyien, en la immensa majoria, a les classes populars. La seva eixida va incidir negativament sobretot en els municipis illencs més deprimits per les diverses crisis finiseculars patides i especialment sobre Manacor, que, a causa de diversos problemes estructurals i als estralls ocasionats per la fil·loxera -principals causes de la forta emigració-

2 Segons la Llei de reclutament, elaborada el 1837 (amb diverses esmenes entre 1851 i 1896), el Govern fixava el nombre d'homes a reclutar i els distribuïa per províncies; les diputacions provincials feien el repartiment per ajuntaments, segons la seva població. El sorteig es realitzava mitjançant una urna amb les bolles que portaven els noms dels quintats i una altra amb números, els més alts dels quals tenien més possibilitats de no fer el servei. Una setmana després es cridava els mossos per fer-los el reconeixement mèdic i perquè poguessin presentar les al·legacions que considerassin oportunes. De la llista de soldats, segons l'ordre del sorteig, es designaven els que havien de cobrir el contingent del municipi, que passaven a la Comissió Mixta de Reclutament, on encara es podien fer reclamacions. Finalment eren conduïts a la Caixa de Reclutes. Val a dir que el control que les classes privilegiades tenien sobre les institucions permetia que molts de fills d'aquests sectors poderosos constassin a les llistes d'exempts per un o altre concepte (Marimon 1989, 20).

3 En la premsa de l'època (p. ex. *El Isleño* del 03-12-1892) es publicaven ofertes d'assegurances que es podien contractar per tal de no haver de fer el servei. Altres organismes com el Montepio Nacional també oferien aquesta possibilitat als quintos.

juntament amb la secessió de Sant Llorenç des Cardassar (1892), havia sofert una pèrdua sagnant de recursos humans, particularment homes joves i de famílies senceres, la qual cosa afectava greument el desenvolupament del poble.⁴

La distribució de la força de treball masculina disponible a Manacor referida a l'any 1891 (un any abans de la segregació de Sant Llorenç) era la següent:

Massa obrera masculina de Manacor (1891) per sectors i edat

Sector	Primari		Secundari		Terciari		Total	
	Homes	%	Homes	%	Homes	%	Homes	%
12 a 20	1.350	23,0	3	12,5	52	16,9	1.405	22,7
21 a 40	2.298	39,3	5	20,8	155	50,3	2.458	39,6
41 a 60	1.492	25,4	12	50,0	86	27,9	1.590	25,7
Més de 60	723	12,3	4	16,7	15	4,9	742	12,0
TOTALS	5.863		24		308		6.195	

Font: elaboració pròpia a partir de la *Clasificación Profesional de 1891*. ARM, INE, Caixa 113.

L'estadística anterior ens mostra clarament que la major part de la mà d'obra masculina disponible a Manacor la concentraven els dos epígrafs d'edat que podríem considerar amb major capacitat de rendiment, la forquilla compresa entre els 12 i els 40 anys (3.863 homes, el 62,3 % del total), i el sector primari n'absorbia la pràctica totalitat. Les xifres ens permeten considerar correcta la quantitat de 800 homes allistats al llarg del quinquenni (1882-1886), tenint en compte que la quota anual per a Manacor era d'uns 160-180 homes. Els 244 manacorins que partien cap a les guerres colonials representaven gairebé una tercera part dels quintats i més del 6 % del total de la massa laboral inclosa dins el segment més productiu.

4 Clarament confirmat per la notícia apareguda en el diari *La Unión Republicana* del 03-12-1898, segons la qual a l'hospici de Manacor s'havien de servir 1.500 racions diàries per tal que els pobres del municipi poguessin sobreviure.

Massa obrera masculina de Manacor (1891) per activitat**Agricultura, ramaderia i auxiliars**

Ocupació	Homes	%
Amitgers, majorals i criats	34	0,6
Moliners, hortolans i pastors	65	1,1
Llauradors	1.367	23,2
Jornalers	1.947	33,1
Jornalers del camp	2.348	40,0
Propietaris	102	2,0
TOTAL	5.863	

Arts i oficis

Ocupació	Homes	%
Picapedrers, cantoners i gerrers	59	28,0
Fusters i torners	72	34,1
Serrallers i llanterners	19	9,0
Ferrers	25	11,9
Sabaters i teixidors	19	9,0
Peons i altres	17	8,0
TOTAL	211	

Fabril, manufacturera, minera i derivats

Ocupació	Homes	%
Jornalers industrials	4	16,7
Guixers	20	83,3
TOTAL	24	

Serveis

Ocupació	Homes	%
Fondes, bars i similars	8	8,2
Serv.personals i domèstics	76	78,4
Comerç i transport	13	13,4
TOTAL	97	

Font: elaboració pròpia a partir de la *Clasificación Profesional de 1891*. ARM, INE, Caixa 113.

La distribució dels més de tres mil quatre-cents efectius balears, sense comptar els comandaments i els que hi anaren voluntaris, que prengueren part a les guerres d'ultramar, es mostra a la taula 2.3, la qual ofereix dades relatives a l'aportació de Menorca i les Pitiüses, de Mallorca (excepte Manacor) i de Manacor, les baixes de cadascuna d'aquestes comunitats i els elements que aconseguiren tornar a les seves llars. Segons les dades que aportam, Manacor, tot i que la població va oferir certa resistència,⁵ es va veure obligat a enviar dos-cents

5 L'Agrupació del Partido Socialista Obrero, fundada el 8 d'abril de 1898 i presidida per Josep Riera Rosselló, l'única que existia a la part forana de Mallorca, es va significar organitzant actes contra la guerra de Cuba (Marimon 1997, 155).

quaranta-quatre joves, dels quals seixanta hi deixaren la vida o l'acabaren aquí, a més d'un important nombre d'aquells que tornaren greument ferits o malalts. Aquesta fou l'aportació de la comunitat manacorina a unes guerres promogudes només per defensar els interessos de les elits dominants i la caduca idea de mantenir un imperi que feia ja temps que no s'aguantava.

Nombre i percentatge d'efectius que anaren a les guerres d'ultramar

	Embarcats	Morts	Repatriats	% Morts	% Repatriats
Menorca i les Pitiüses	862	135	727	15,7	84,3
Mallorca sense Manacor	2.257	501	1.756	22,2	77,8
Manacor	244	60	184	24,6	75,4
Sense concretar	74	74			
Totals	3.437	770	2.667	22,4	77,6

Font: elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per Marimon (1996) i les extretes de l'AMM que se citen.

Les expedicions

A part dels soldats que ja hi havia en aquelles contrades, es calcula que entre juny de 1895 i novembre de 1896 partiren cinc contingents que sumarien 1.910 soldats, i a Cuba se'n destinaren 1.450 (Marimon 1996, 42). Els embarcaments es realitzaren en les dates següents:

- El 19 de juny de 1895 en sortiren 144 (72 de cada un dels regiments balears n. 1 de Palma i n. 2 de Maó), embarcats en el vapor *Lulio*, amb destinació a Eivissa i València, on transbordaren al transatlàntic *Antonio López* que els duria a Cuba. Dins aquest contingent s'han pogut documentar dos manacorins.
- Entre el 8 i el 9 d'agost de 1895 embarcà d'Alcúdia cap a Barcelona un contingent de 425 soldats, entre els quals també hi havia almenys dos manacorins.
- El 22 de novembre de 1895 sortia de Ciutat en el vapor *San Ignacio de Loyola* el Batalló Provisional de Cuba en el qual, a més dels voluntaris, s'embarcaven 213 individus destinats a la gran Antilla i 50 que anaven a

Puerto Rico, dels quals 46 passarien posteriorment a Cuba. Formant part d'aquesta expedició s'han trobat 29 manacorins.

- d) Dia 2 de setembre de 1896 sortia un altre contingent de soldats, la majoria pertanyents a la 7a Companyia del Batalló Provisional, en el vapor *Puerto Rico*. Hi anaven, com a mínim, 13 manacorins.
- e) Finalment, el 23 de novembre de 1896 partien les darreres tropes: 194 soldats que anaren a engrossir les forces destacades a Cuba, entre les quals es documenten 10 manacorins.

Durant l'any 1897 no hi hagué embarcaments. Els 118 soldats del regiment d'infanteria que sortiren el 22 de febrer de 1898 sols arribaren a Barcelona (*Marimon 1996, 49-50*).

Fins a devuit expedicions sortiren des de diferents ports peninsulars amb destinació a les Filipines entre el 4 de setembre i el 20 de desembre de 1896, a més del que salpà el setembre de 1898 i que no va arribar a la seva destinació (*Negreira 2006, 62*).

Els repatriats

Pel que fa als repatriats provinents de Cuba, a més dels que anaven tornant esporàdicament, el gruix d'arribades se centren en:

- a) El mes de desembre de 1898 atracava el vapor *Bellver* amb 219 militars del Batalló Provisional que havien embarcat el 22 de novembre de 1895. El total de soldats manacorins arribats al llarg d'aquest any foren 54, amb especial incidència el novembre amb 13 repatriats i el desembre amb 32.
- b) El gener de 1899 arribaren dues expedicions importants, una el dia 15 a bord del vaixell *Unión* amb 141 persones i l'altra el dia 25 amb 142 repatriats. Fins a 31 soldats de Manacor arribaren al llarg d'aquell mes.
- c) El 8 de febrer de 1899 arribava el vapor *Alicante* amb un total de 183 soldats. Els manacorins desembarcats el mes de febrer foren 32.

Però el degotís de repatriats de Manacor havia començat ja l'any 1896, quan n'arribaren 3 als quals se n'afegiren altres 9 tornats al llarg de l'any 1897. Altres 3 desembarcaren esporàdicament durant el 1899 i n'hi ha 16 dels quals no ha estat possible trobar la data d'arribada. A aquestes xifres s'han d'afegir els 18 individus que apareixen com a arribats genèricament d'ultramar, els 26 soldats que es repatriaren des de les Filipines i altres 3 homes dels quals no es pot assegurar fefaentment que fossin manacorins.

D'entre el contingent de repatriats vius des de Cuba, s'estableix que:

- 161 ho feren en condicions relativament normals.
- 23 arribaren ferits o malalts.
- 14 varen ser condecorats.
- No hi havia cap oficial manacorí, però sí 2 sergents, 6 caporals, 1 corneta i, fins i tot, un heroi.
- 3 joves de Manacor anaren a lluitar a Cuba per permuta.
- 9 pertanyien a l'arma d'artillera, 1 a cavalleria i els altres eren d'infanteria (n'hi anaren 2 de voluntaris).

Els morts

Sobre un total de 755 soldats balears morts als tres fronts oberts, a Cuba perderen la vida 593 joves illencs, 537 a causa de malalties comunes i accidents -90,6%-, i només 56 per efectes d'accions bèl·liques. 141 caigueren a les Filipines i 21 a Puerto Rico (*Marimon 1996, 52-54*). Dins aquests totals s'inclouen els 60 manacorins, dels quals 36 quedaren a Cuba i 7 moriren quan els repatriaven o ja arribats a Manacor. Per altra banda, s'han de comptabilitzar els 14 paisans nostres que moriren a les Filipines (entre els quals hi havia Guillem Mas Bonet, que morí a Talisay, i Pere Nadal Galmés, que va caure a Cavite), un que morí a Manacor i altres dos que deixaren la vida a Puerto Rico; un d'ells era Gaspar Cortès Forteza (*Marimon 1996, 71*).⁶

Els soldats manacorins a la guerra de Cuba

A partir de les dades disponibles s'han confeccionat les relacions dels 187 manacorins que anaren específicament a Cuba; una altra llista amb 40 paisans nostres destinats a les Filipines; una tercera relació amb 15 noms els quals, tot i ser del municipi, no disposam d'altres dades més que la confirmació que tornaren d'ultramar; i, finalment, tres individus els quals, sense poder-ho garantir, hi ha moltes possibilitats que fossin manacorins.

⁶ En el diari *La Almudaina* del 26 d'octubre de 1898 es pot llegir que a bord del vapor *Catalunya* arribaren procedents de Puerto Rico els manacorins Miquel Ferrer Gayà, Martí Mesquida Sansó i Bartomeu Barceló Monserrat (els dos darrers, segons "Quaderns" de *Perlas y Cuevas* 34, citant BOB, haurien mort posteriorment ja que notifiquen als hereus que poden demanar la compensació corresponent).

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reemplaçament	Partida	Tornada	Observacions	Nota
Adrover Adrover, Antoni	02-03-76		1895	22-11-96		Mort 09-04-98	1
Adrover Portell, Pere					01-02-99		
Adrover Riera, Antoni Josep	27-07-75	Llaurador	1894	22-11-95	12-98		2
Adrover Rosselló, Miquel						Mort [1]	
Adrover Ripoll, Pere					11-11-98		
Adrover Rosselló, Pere					07-12-98		
Adrover Sansó, Llorenç					07-12-98		
Aguiló Miró, Antoni					28-01-97	Ferit-Condecorat	3
Amer Fullana, Pere					24-12-98		
Amer Llodrà, Tomàs	18-04-76		1895	22-11-95	07-02-99	Condecorat	4
Ballester Prats, Francesc				02-09-96	11-11-98		
Barceló Gelabert, Pere Josep						Mort [1]	
Barceló Lliteras, Jaume	23-03-76		1895		14-01-99		5
Barceló Monserrat, Bartomeu						Mort [2]	
Barceló Monserrat, Joaquim						Mort [2]	
Batle Verd, Lluç				22-11-95	13-01-99		
Bennàsser Sansó, Mateu						Mort [1]	
Bordoy Servera, Joan	1873	Jornaler	1892	22-11-95	07-02-99		6
Bover Amengual, Bernat						Mort [2]	
Bover Amengual, Jaume				02-09-96	07-02-99		
Cabrer Adrover, Jeroni						Mort [1]	
Cabrer Melis, Guillem	1876		1895		09-04-98		
Caldentey Grimalt, Pere Joan	27-05-75	Jornaler	1894		07-02-99		7
Caldentey Fons, Pere Joan	11-02-76		1895				8
Caldentey Mascaró, Bartomeu	1876		1895		27-01-99		
Caldentey Pascual, Bartomeu	27-11-76		1895	22-11-95	26-02-99		9
Caldentey Riera, Bernat					10-12-98		
Canyellas Amer, Miquel		G ^a Civil			21-09-98		
Cerdà Truyló, Domènec	30-06-76		1895	23-11-96	10-04-97	Ferit	10
Domenge Duran, Joan	1876		1895		03-12-98		11
Domenge Mascaró, Joan					25-01-99	Artilleria	
Expósito Expósito, Sebastià	1877		1896	23-11-96	11-01-99		
Femenias Miquel, Bartomeu						Mort [3]	
Femenias Nadal, Guillem				22-11-95	16-11-98		
Ferrer Palmer, Joan	28-06-76		1895	04-96	11-96	Malalt	12
Ferrer Sansó, Miquel					03-12-98		

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reemplaçament	Partida	Tornada	Observacions	Nota
Ferrer Veny, Gabriel	1873	Soldat	1892		31-12-98	Sergent-Condec.	13
Fiol Caldentey, Andreu					16-11-98		
Fiol Fullana, Gabriel						Mort [1]	
Font Juan, Antoni						Mort [2]	
Frau Cerdà, Tomàs						Mort [2]	
Frau Sureda, Julià	1877		1896	23-11-96	07-02-99		
Fullana Ferrer, Bartomeu	14-04-76		1895	02-09-96	12-98		14
Fullana Galmés, Llorenç						Mort 02-1899	
Fullana Grimalt, Antoni	20-08-76		1895	22-11-95		Permuta-Condec.	15
Fullana Riera, Bartomeu						Mort [1]	
Fullana Rosselló, Melcior				22-11-95	07-02-99	Permuta	16
Fullana Salas, Pere					12-98	Caporal	
Fullana Servera, Antoni				02-09-96	31-12-98		
Galmés Gomila, Joan	1876		1895	23-11-96	31-12-98		
Galmés Llull, Bartomeu	13-01-75	Jornaler	1894	22-11-95	12-98	Condecorat	17
Galmés Mir, Miquel	14-10-76		1895	02-09-96	08-97	Desertor-Indultat	18
Galmés Morey, Llorenç	1873	Picapedrer	1892				
Gelabert Alcover, Gabriel						Mort [1]	
Gelabert Alcover, Josep	1876		1895	22-11-95	26-02-97	Mort [2]	19
Gelabert Gomila, Esteve					16-11-98		
Gelabert Jaume, Miquel						Mort [1]	
Gelabert Manresa, Jaume					14-01-99		
Genestar Pastor, Andreu					25-01-99	Artiller	
Gimenez Morey, Pere Josep						Mort [1]	
Gomila Cerdà, Andreu	1873		1892	22-11-95		Condecorat	20
Gomila Monjo, Andreu	03-06-75	Llaurador	1894	22-11-95	17-02-98	Ferit-Condecorat	21
Gomila Monjo, Joan	1876		1895		23-02-98	Caporal	
Gomila Serra, Joan	1876		1895		14-01-99		
Gomila Servera, Jaume					01-03-99		
Grau Mateu, Llorenç						Mort [1]	
Grimalt Ballester, Pere					11-11-98		
Grimalt Fullana, Gaspar						Mort [1]	
Grimalt Ginard, Andreu					14-01-99		

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reemplaçament	Partida	Tornada	Observacions	Nota
Grimalt Pastor, Bartomeu	1873	Estudiant	1892	19-06-95			22
Grimalt Pastor, Pere Josep	20-06-76		1895	22-11-95		Condec.-Mort[4]	23
Grimalt Pastor, Rafel	26-08-76	Propietari	1895	22-11-95		Condecorat	24
Homar Rosselló, Miquel	1877		1896		10-02-99		25
Juan Cerdà, Tomàs					12-98	Sergent	
Juan Gomila, Antoni					14-01-99		
Juan Salas, Llorenç	14-01-76		1895	02-09-96		Mort 16-09-97	26
Juan Sansó, Salvador	22-05-76		1895	22-11-95	12-98		27
Julià, Pere					07-11-98		
Lladó Ribot, Tomàs					16-12-98		
Llambias Mas, Andreu	27-09-76		1895	22-11-95	31-12-98		28
Lliteras Adrover, Antoni					31-12-98	Caporal-Mort [2]	
Lliteras Adrover, Joan	1877		1896	23-11-96	07-02-99		
Llodrà Duran, Joan Josep	06-11-74	Sabater	1893	09-94	10-09-96	Ferit-Condecorat	29
Llodrà Rosselló, Gabriel			1898			Voluntari	30
Llull Fullana, Francesc	15-05-75	Jornaler	1894	02-09-96		Mort 29-09-98	31
Llull Miquel, Llorenç		Jornaler		22-11-95	31-12-98		32
Llull Miquel, Joan	04-07-75	Jornaler	1894				
Llull Rosselló, Damià	1876		1895		07-02-99		
Llull Rosselló, Jaume				23-11-96		Mort en alta mar	33
Marcó Martorell, Jaume						Mort 07-99	
Martí Fullana, Antoni					31-12-98		
Martí Martí, Miquel						Mort [1]	
Martí Riera, Domènec	1877		1896	23-11-96	12-98		
Mas Grimalt, Joan					09-12-98		
Mas Llodrà, Sebastià	1877		1896		16-12-98		
Mas Molina, Miquel				22-11-95	21-10-97	Malalt-Condec.	34
Mascaró Oliver, Bartomeu	1878		1897		25-01-99	Artiller	
Mascaró Oliver, Martí					16-11-98		
Massanet Castanyer, Antoni				22-11-95	31-12-98	Caporal	
Massanet Sureda, Antoni					12-98	Caporal	
Matamalas Barceló, Pere Joan						Mort 20-08-97	35
Matamalas Gelabert, Tomàs					01-02-99		

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reemplaçament	Partida	Tornada	Observacions	Nota
Matamalas Rosselló, Rafel				02-09-96	07-02-99		
Mayol Bordoy, Rafel	1877		1896		05-11-98		
Mestre Rosales, Antoni					30-11-98		
Miquel Morey, Bernat	1877		1896		24-12-98		
Mir Llodrà, Antoni					11-01-99		
Mora Puigserver, Baltasar					17-11-99		
Morey Galmés, Andreu	1877		1896		12-98		
Morro Fiol, Gabriel					11-11-98		
Muntaner Juan, Antoni	1877		1896	23-11-96	07-02-99		
Nadal Bosch, Joan						Mort [1]	
Nadal Febrer, Miquel	1877		1896		14-05-98	Malalt o ferit	
Nadal Literas, Rafel				22-11-95	04-02-99	Corneta-Condec.	
Nadal Obrador, Rafel	09-09-75	Jornaler	1894	22-11-95	27-01-99		36
Nadal Vadell, Sebastià	1873	Fuster	1892	02-09-96	02-10-97	Malalt	37
Nicolau, Salvador					07-02-99		
Nicolau Amengual, Ramon					08-02-99		
Oliver Gomila, Joan	1877		1896		14-01-99		
Pallicer Grimalt, Joan					25-01-99	Artiller	
Parera Pascual, ??							
Parera Reixach, Joan					14-01-99		
Pascual Rosselló, Mateu	02-01-76	Llaurador	1895	22-11-95	17-02-98	Malalt	38
Pastor Morey, Bartomeu	1877		1896		31-12-98	Malalt	39
Pastor Parera, Miquel						Mort [1]	
Pastor Sansó, Mateu					16-12-98		
Perelló Duran, Andreu					25-01-99	Artiller	
Perelló Quetglas, Miquel	20-12-76		1895			Mort 13-05-98	40
Perelló Vaquer, Mateu						Mort 05-99	
Pons Amer, Llorenç					01-02-99		
Pujol Castell, Josep				22-11-95	07-02-99		
Quetglas Font, Joan					25-01-99	Artiller	
Ramírez Estelrich, Miquel	1876		1895		29-01-99		
Ramis Sans, Bartomeu					07-02-99		
Ramis Llodrà, Mateu	21-07-76		1895	22-11-95	08-02-99		41
Riera Alba, Jaume					22-11-98		
Riera Binimelis, Antoni					25-01-99	Artiller	
Riera Caldentey, Antoni	05-02-76		1895			Mort 17-10-96	42
Riera Galmés, Miquel	1873	Llaurador	1892			Mort	43

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reemplaçament	Partida	Tornada	Observacions	Nota
Riera Juan, Tomàs						Mort [1]	
Riera Lluï, Bartomeu	1873	Jornaler	1892		14-01-99		
Riera <i>Massanet</i> , Joan	1877		1896	02-09-96	07-02-99		
Riera Mesquida, Bartomeu	1873	Fuster	1892	22-11-95			44
Riera Nicolau, Jaume						Mort 09-98	45
Riera Parera, Guillem						Mort [1]	
Riera Prats, Antoni	1877		1896	22-11-95	03-11-97	Malat	
Riera Riera, Jaume	1877		1896		29-01-99		
Riera Serra, Joan	1876		1895		25-01-99	Artiller	
Riera Sureda, Antoni	30-05-76		1895	22-11-95	16-11-98	Malalt	46
Riera Sureda, Bartomeu	31-10-75	Jornaler	1894	22-11-95	13-08-97	Ferit-Condecorat	47
Roig Gelabert, Miquel	1876		1895		14-01-99		
Roig Mas, Antoni						Voluntari	
Rosselló, Onofre					14-01-99		
Rosselló Bibiloni, Pere Joan	1877		1896			Mort 03-97	48
Rosselló Galmés, Bartomeu	1876		1895		14-01-99		
Rosselló Galmés, Sebastià					25-01-99	Artiller	
Rosselló Ignasi, Antoni	1876		1895		08-02-99		
Rosselló Martorell, Pere					14-01-99		
Rotger Mora, Miquel				19-06-95	22-02-99		49
Sales Truyols, Joan					14-01-99		
Sansó Gomila, Bartomeu	1876		1895		21-09-98	Malalt	50
Santandreu Pascual, Andreu	1876		1895		12-12-98		
Santandreu Pascual, Mateu	1873	Jornaler	1892		12-12-98		
Santandreu Sitges, Pere					08-02-99		
Sastre <i>Font</i> , Joan				02-09-96	07-02-99		
Seguí, Llorenç					07-02-99		
Serra Barceló, Jaume	1876		1895			Mort 04-10-96	51
Servera <i>Miquel, Jaume</i>	1873	Jornaler	1892		07-02-99		
Soler Martí, Guillem	05-07-76		1895	22-11-95	16-12-96	Malalt	52
Sureda Bibiloni, Antoni	1877		1896		04-02-99		
Sureda Cabrer, Antoni					16-12-98		
Sureda Febrer, Tomàs	1873	Jornaler	1892				
Sureda Nicolau, Antoni	15-02-76		1895	02-09-96		Mort 04-10-96	53
Tauler Santandreu, Andreu	17-09-75	Jornaler	1894	02-09-96	12-97	Permuta-Mort [1]	54
Truyols Fons, Martí						Mort [1]	

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reemplaçament	Partida	Tornada	Observacions	Nota
Tomàs Vallcaneras, Bartomeu	15-09-76		1895	22-11-95	31-12-98		55
Vadell Binimelis, Joan	11-08-75	Picapedrer	1894		07-02-99		56
Vadell <i>Lhull</i> , Miquel	1877		1896		07-02-99		
Vadell Massanet, Bernat	1876		1895		14-01-99		
Vallcaneras Rosselló, Antoni						Mort [1]	
Vallespir Riera, Guillem					21-09-98		
Valls Picó, Francesc	1877		1896		16-11-98		57
Vaquer Caldenty, Joan						Mort [1]	
Vanrell Mascaró, Francesc	11-11-76	Teixidor	1895	08-08-95	26-12-98		58
Vanrell Mascaró, Jaume	1873	Teixidor	1892	09-08-95	14-01-99		59
Veny Andreu, Jaume					08-02-99		
Vidal Sureda, Bernat	20-07-76		1895	23-11-96	07-02-99	Caporal-Condec.	60

Font: elaboració pròpia a partir de les diverses fonts citades en el treball.

Nota: els noms i llinatges escrits en cursiva indiquen dubte raonable sobre la seva exactitud. Les dates en cursiva signifiquen que s'han obtingut per deducció a partir de la data certa.

Sobre dades extretes de la llista titulada *Hijos de Manacor fallecidos en Cuba ó Filipinas y á consecuencia de las mismas* (AMM 1160/1). [1] = mort a Cuba; [2] = mort a Manacor; [3] mort a Sevilla; [4] = mort a Cadis.

1. **Adrover Adrover, Antoni**: fill d'Esteve i de Sebastiana, vivia a la finca sa Moleta i era analfabet. Fou destinat al Batalló Regional n. 2 amb base a Maó. Quan va morir de malaltia a Santiago de las Villas (l'Havana), pertanyia al Batalló d'Infanteria San Quintín.

2. **Adrover Riera, Antoni Josep**: fill de Josep i de Francesca, amb domicili al carrer de la Comtessa, 4, de professió llaurador i sense instrucció. Havia resultat exclos per pare sexagenari, però el feren embarcar en el vapor *San Ignacio de Loyola* inclòs en el contingent de 213 soldats del Batalló Provisional.

3. **Aguiló Miró, Antoni**: ja es trobava a Cuba en el moment de l'alçament i servia en el regiment de Còrdova. Fou repatriat, ferit i amb una Creu al Mèrit Militar pensionada (Negreira & de Mesa 1998, 195, citant *La Última Hora* de 28-01-1897).

4. **Amer Llodrà, Tomàs**: fill de Tomàs i de Joana Maria, domiciliat al carrer Verònica, 106, sense instrucció. Tornà amb el contingent de 183 soldats, condecorat

amb la Creu d'Argent al Mèrit Militar amb distintiu vermell pensionada amb 2,50 pessetes mensuals (Negreira & De Mesa 1998, 249).

5. **Barceló Lliteras, Jaume:** fill de Jaume i de Maria, vivia al carrer Gelabert, 14, i no gaudia d'instrucció. Va tornar el 14 de gener de 1899, juntament amb un contingent de 141 repatriats, a bord del vapor *Unión*.

6. **Bordoy Servera, Joan:** jornalier, sense instrucció.

7. **Caldentey Grimalt, Pere Joan:** vivia al carrer de la Felicitat (actual Pere Morey), 26, i no tenia instrucció.

8. **Caldentey Fons, Pere Joan:** fill de Joan i de Damiana, tenia el seu domicili al carrer Obrador, 66 (avui Francesc Gomila), i gaudia d'instrucció.

9. **Caldentey Pascual, Bartomeu:** fill de Guillem i de Catalina, vivia al carrer Penyes (actual Ecònom Pere Bonnín), núm. 1, i no tenia instrucció.

10. **Cerdà Truyol, Domènec:** fill de Joan i de Sebastiana, domiciliat al carrer d'Olesa, era analfabet. Feia part del contingent de 194 individus de la 7a Companyia del Batalló Provisional embarcat el 23 de novembre de 1896.

11. **Domenge Duran, Joan:** fill de Damià i de Catalina.

12. **Ferrer Palmer, Joan:** fill d'Antoni i de Joana M., vivia al carrer Amargura número 5, i no tenia instrucció.

13. **Ferrer Veny, Gabriel:** fill de Mateu i d'Antònia. En el reemplaçament de 1892 consta amb la professió de soldat. El 1896, ja amb el grau de caporal, consta com a condecorat amb la Creu d'Argent al

Recepció de les autoritats a Joan J. Llodrà Duran, l'heroi d'El Ramblazo
Font: REVERTER DELMAS, Emilio (1896).

Mèrit Militar. Quan el llicenciaren tenia el grau de sergent (Negreira & De Mesa 199, 273).

14. **Fullana Febrer, Bartomeu:** fill d'Antoni i de Bàrbara, vivia al carrer d'en Rei, 25, i no tenia instrucció.

15. **Fullana Grimalt, Antoni:** fill d'Antoni i d'Isabel, el seu domicili era al carrer Silenci (avui Parres) núm. 23, sense instrucció. Era soldat condicional i se'n va anar a Cuba per permuta amb Antoni Martorell Terrassa. El condecoraren amb la Creu d'Argent al Mèrit Militar amb distintiu vermell i pensió de 2,50 pessetes mensuals (Negreira & De Mesa 1998, 131).

16. **Fullana Rosselló, Melcior:** havia anat al servei per permuta amb Joan Vanrell Mas i era caporal del Batalló Provisional.

17. **Galmés Llull, Bartomeu:** fill de Bartomeu i d'Aina M., vivia al carrer Ferrer (avui Estrella) número 7, jornalier sense instrucció, estava destinat al regiment regional n. 2 que tenia la base a Maó.

18. **Galmés Mir, Miquel:** fill d'Andreu i de Teresa, vivia a sa Bassa 6, i no tenia instrucció. Havia estat declarat desertor, però l'indultaren.

19. **Gelabert Alcover, Josep:** fill de Martí i d'Isabel, no tenia instrucció.

20. **Gomila Cerdà, Andreu:** fill d'Antoni i de Maria, sense instrucció.

21. **Gomila Monjo, Andreu:** fill de Miquel i de Joana M. Domiciliat al carrer Mesquida, 3, analfabet, treballava de llaurador. Assolí el grau de caporal, va ser ferit i condecorat.

22. **Grimalt Pastor, Bartomeu:** estudiant. Va ser dels primers que partiren, el 19 de juny de 1895 fent part del contingent de 144 soldats que s'embarcaren al vapor *Lulio* cap a Eivissa i València, on transbordaren al transatlàntic *Antonio López*. A la *Revista de Comissari* del juny de 1895 consta enquadrat dins la 1a Cia. del 2n Batalló del Regional de Balears n. 1.

23. **Grimalt Pastor, Pere Josep:** fill de Guillem i de Bàrbara, amb domicili al carrer de la Pau, 4, sense instrucció. Va ser ferit i condecorat amb la Creu d'Argent al Mèrit Militar amb distintiu vermell i una pensió vitalícia de 7,50 pessetes mensuals (Negreira & De Mesa 1998, 207). Morí a Cadis quan tornava des de Cuba.

24. **Grimalt Pastor, Rafel:** fill d'Andreu i de Magdalena, vivia al carrer Estrella, 22, era propietari i tenia instrucció.

25. **Homar Rosselló, Miquel:** fill de Mateu i d'Isabel.

26. **Juan Salas, Llorenç:** fill de Joan i de Maria, vivia al carrer Rosa número 8 i era analfabet. El 16 de setembre de 1897 va morir a L'Havana de vòmit. Havia estat condecorat.

27. **Juan Sansó, Salvador:** fill de Salvador i de Catalina, domiciliat al carrer Assalt (avui Antoni Pascual) número 68, no tenia instrucció.

28. **Llambies Mas, Andreu:** fill de Joan i d'Antònia, vivia a l'Hort de Llodrà 66.

29. **Llodrà Duran, Joan Josep:** ja es trobava a Cuba l'hivern de 1894-95 fent part del Regiment Tarragona quan esclafí el conflicte. Destinat al fortí de Ramblazo, on un contingent de 18 soldats protegia la línia del ferrocarril que anava de Puerto Príncipe a Nuevitas, va sofrir l'atac dels mambises el 9 d'agost de 1895. Aconsegüí resistir, tot i ser ferit, per la qual cosa se'l considerarà com un heroi i va assolir una gran popularitat. Fou condecorat amb la Creu Llorejada de San Fernando. El repatriaren el 10 de setembre de 1896. Una vegada a l'illa, després d'un apoteòsica arribada, va gaudir d'una sèrie de privilegis que no va saber aprofitar.⁷

30. **Llodrà Rosselló, Gabriel:** fill de Bartomeu i d'Isabel. Pertanyia al reemplaçament de 1898 i anà de voluntari a Cuba.

31. **Llull Fullana, Francesc:** fill de Joan i de Maria. El seu domicili era al carrer de la Verònica, 80, treballava de jornaler i no tenia instrucció. Pertanyia al reemplaçament de 1894 del qual havia sortit per curt de talla (1,540 metres), però a la revisió li atribuïren 1,585 metres, per la qual cosa l'allistaren i el feren embarcar. Trobà la mort a Cuba de paludisme, el 29 de setembre de 1898.

32. **Llull Miquel, Llorenç:** aquest jornaler vivia al carrer de la Unió número 11, amb els seus pares Joan i Maria.

33. **Llull Rosselló, Jaume:** aquest soldat va morir a alta mar, a bord del vapor *Alfonso XII*, quan el repatriaven.

34. **Mas Molina, Miquel:** va tornar de la guerra malalt i condecorat amb la Creu d'Argent al Mèrit Militar.

35. **Matamalas Barceló, Pere Joan:** fill de Gabriel i de Margalida, el seu decés per mort natural es produí el 20 d'agost de 1897 a l'Havana (*La Almudaina* 14-08-1898).

36. **Nadal Obrador, Rafel:** fill de Rafel i de Maria, vivia al carrer de n'Obrador, 59, era jornaler i no tenia instrucció. Havia sortit exempt de la quinta de 1894 per curt de talla (1,530 metres), però a la revisió li adjudicaren 1,558 metres, per la qual cosa l'allistaren

37. **Nadal Vadell, Sebastià:** a aquest individu, el 17 d'abril de 1899, se li obrí l'expedient de causa n. 487, per la qual cosa fou condemnat, encara que seria indultat poc després (*Negreira & De Mesa* 1998, 273).

38. **Pascual Rosselló, Mateu:** fill de Miquel i d'Antònia, vivia al carrer de la Creu

59 i feia de llaurador. Sense instrucció.

39. **Pastor Morey, Bartomeu:** era fill de Bartomeu i de Magdalena, no tenia instrucció i havia sortit del servei militar per curt de talla (1,489 metres), però el cert és que anà a la guerra fent part del Batalló Provisional.

40. **Perelló Quetglas, Miquel:** fill de Jaume i de Joana Maria, amb domicili al

carrer Estrella número 4. Sense instrucció. Era caporal de cavalleria de Bayamo quan va trobar la mort a causa de les ferides, el 13 de maig de 1898, a Jarupo.

41. **Ramis Llodrà, Mateu:** fill de Jaume i de Catalina, i domiciliat al carrer Moliners, 25. Gaudia d'instrucció.

42. **Riera Caldentey, Antoni:** vivia al carrer Assalt (avui Antoni Pascual) número 28 amb els seus pares Pere Joan i Margalida. Sense instrucció. Pertanyia al Batalló d'Infanteria San Quintín i va morir de vòmit, el 17 d'octubre de 1896, a Bahía Honda (Pinar del Rio).

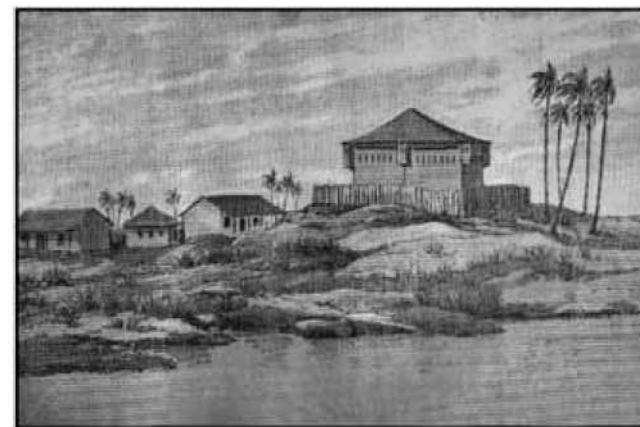
43. **Riera Galmés, Miquel:** el 31 de març de 1900 es publicava la notícia de la seva mort.

44. **Riera Mesquida, Bartomeu:** aquest individu, que feia de fuster a Manacor, consta relacionat en l'extracte de *Revista del Comissari*, de juny de 1895, dins la 3a Cia. del 2n Batalló del Regional de Balears n. 1.

45. **Riera Nicolau, Jaume:** fill d'Antoni i de Maria. Mort a Cuba segons informa *La Almudaina* del 21 de setembre de 1898, citant el *Diari Oficial del Ministeri de Guerra*.

46. **Riera Sureda, Antoni:** No tenia instrucció. En l'extracte de *Revista* del juny de 1895 consta inscrit en la 2a Cia. del 1r Batalló del Regional de Balears n. 1.

47. **Riera Sureda, Bartomeu:** fill d'Antoni i de Magdalena, vivia al carrer Gil número 30. Treballava de jornaler i gaudia d'instrucció. En l'extracte de *Revista del*

Fort de Bayamo, destinació de Miquel Perelló Quetglas, mort a Jarupo el 13-05-1898.

Font: REVERTER DELMAS, Emilio (1896).

⁷ Vegeu una entrevista en el diari *La Última Hora* del 15 de juliol de 1957.

Comissari del juny de 1895 consta dins la 3a Cia. del 2n Batalló del Regional de Balears n. 1. Fou condecorat amb la Creu d'Argent al Mèrit Militar pensionada amb 7,50 pessetes mensuals vitalícia (*Negreira & De Mesa 1998, 131*).

48. **Rosselló Bibiloni, Pere:** fill de Jaume i de Maria. Va morir el març de 1897 a l'Havana de vòmit o de febre groga.

49. **Rotger Mora, Miquel:** soldat de la 3a Companyia del 2n Batalló del Regiment d'Infanteria Regional de Balears n. 1 (*Negreira & De Mesa 1998, 48*).

50. **Sansó Gomila, Bartomeu:** fou repatriat malalt i ingressat immediatament a l'Hospital Militar el 21 de setembre de 1898.⁸

51. **Serra Barceló, Jaume:** fill de Llorenç i de Maria, no tenia instrucció. Feia part com a soldat d'infanteria del Batalló de San Quintin i va morir el 4 d'octubre de 1896, víctima del vòmit, a l'Hospital Militar de Marianao (l'Havana).

52. **Soler Martí, Guillem:** fill d'Antoni i de Catalina, vivia al carrer Riera número 26. Sense instrucció.

53. **Sureda Nicolau, Antoni:** vivia amb els seus pares, Antoni i Maria, al Clot d'en Bodes, 41. No tenia instrucció. La mort, per vòmit, la trobà el 4 d'octubre de 1896, just acabat d'arribar a l'Havana.

54. **Tauler Santandreu, Andreu:** aquest jornalier vivia amb els seus pares Pere Joan i Isabel a la plaça de la Concòrdia. No tenia instrucció. El setembre de 1896 s'embarcà amb la 7a Cia. del Batalló Provisional, per permuta amb Antoni Crespi Vidal (*Negreira & De Mesa 1998, 156*).

55. **Tomàs Vallcaneras, Bartomeu:** fill d'Antoni i Llúcia, vivia a Son Monseriu, 60. No tenia instrucció.

56. **Vadell Binimelis, Joan:** aquest picapedrer vivia al carrer de Palma, 72, i gaudia d'instrucció.

57. **Valls Picó, Francesc:** podria ser que fos germà de Pere Joan Valls, jornalier, amb instrucció, que havia estat allistat en el reemplaçament de 1892.

58. **Vanrell Mascaró, Francesc:** aquest teixidor era fill de Francesc i de Joana M. Domiciliat al carrer Convent número 6, no tenia instrucció. Pertanyia a l'arma d'artilleria i va ser un dels 425 que partiren des d'Alcúdia el 8 d'agost de 1895. El 7 de desembre de 1898 embarcà a l'Havana per arribar a Santander el 26 del mateix mes.

59. **Vanrell Mascaró, Jaume:** germà de l'anterior, teixidor, pertanyia al reemplaça-

ment de 1892 com a artiller del 2n. Batalló d'Artilleria de Maó (*Negreira & De Mesa 1998, 56*).

60. **Vidal Sureda, Bernat:** fill de Joan i d'Antònia, vivia al carrer Amistat, 17, i no tenia instrucció. Destinat al Regiment d'Infanteria Regional n. 2 de Maó, el novembre de 1896 partí, juntament amb altres 212, amb la 7a Cia. del Batalló Provisional. Quan tornà, el 7 de febrer de 1899, inclòs en el contingent de 183 que desembarcaren procedents d'Alacant, havia assolit el grau de caporal i havia estat condecorat amb la Creu d'Argent al Mèrit Militar no pensionada (*Negreira & De Mesa 1998, 206*).

Els soldats manacorins que anaren a les Filipines

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reemplaçament	Tornada	Observacions	Nota
Barceló Barceló, Andreu	1873	Jornaler	1892		Reg.Inf.2 –Batalló 13	(1)
Caldentey Alcover, Salvador				02-1900	El feren presoner - id	
Erasmus Fluxà, Joan	1878		1897			
Ferrer Galmés, Joan					Mort [1]	
Ferrer Grimalt, Pere Joan					Mort [1]	
Fiol Domenge, Guillem	1876		1895	01-1899	Reg.Inf.1 – Bat. 13	
Fullana <i>Fementas</i> , Joan	1875	Jornaler	1894			(3)
Galmés Frau, Joan					Mort [1]	
Galmés Massanet, Josep				02-1900	El feren presoner	
Gelabert Juan, Jaume					Mort [1]	
Gomila Monjo, Miquel	1876		1895		Reg.Inf. 1 – Bat.13	
Gomila Parera, Antoni	1876		1895	03-1898	Malalt o ferit	
Homar <i>Miquel</i> , Francesc	1876		1895	03-1899		
Homar Miquel, Llorenç	1873	Llaurador	1892	03-1898	Malalt o ferit	(1)
Juan Caldentey, Miquel				01-1899	Reg.Inf. 2 –Bat- 13	
Juan Riera, Magí	1876		1895	04-1899	VIII Artill. Maó	
Llinàs Soler, Gabriel	1876		1895	01-1899	Reg.Inf. 2 –Bat- 13	
Llodrà Duran, Sebastià				02-1900	El feren presoner	
Llull Febre, Miquel					Mort [1]	
Llull Fullana, Francesc					Mort [1]	
Martí Cabrer, Joan						
Mascaró Sansó, Joan				03-1899	Reg.Inf. 2 –Bat- 13	
Massanet Riera, Pere				12-1898	Reg. Inf.	
Miquel Casellas, Gabriel	1873	Jornaler	1892		Reg.Inf. 2 –Bat- 2	(2)

⁸ Vegeu *La Almudaina* del 21-09-1898.

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reem- plaçament	Torna- da	Observa- cions	Nota
Juan Munar, Joan	1876		1895	12-1898		
Oliver Juan, Bartomeu				02-1900	El feren presoner	
Palmer Garau, Francesc					Mort [1]	
Pascual <i>Gelabert</i> , Miquel	1875	Jornaler	1894			(1)
Picó Forteza, Francesc	1873	Carreter	1892	03-1898	Malalt o ferit	(2)
Puigròs Cerdà, Mateu				03-1899	Reg. Inf. 2 –Bat- 13	
Quetglas Morey, Antoni					Mort [1]	
Riera Llull, Antoni	1873	Jornaler	1892			(1)
Sansó Perelló, Jordi					Mort [1]	
Sansó Vives, Jeroni					Malalt o ferit	
Santandreu, Joan						
Servera Riera, Mateu					Malalt o ferit	
Sureda Bibiloni, Joan					Mort [1]	
Sureda Bibiloni, Pere					Mort [1]	
Sureda Peretó, Benet					Mort [1]	
Vaquer Riera, Antoni					Mort [2]	

Font: elaboració pròpia a partir de la documentació de quintes de l'Arxiu Municipal de Manacor, periòdics *El Diario de Palma*, *La Última Hora* i *La Almudaina* i *Negreira* (2006).

Nota: (1) Sense instrucció, (2) Amb instrucció, (3) Carrer Colom, 27.

Sobre dades extretes de la llista titulada *Hijos de Manacor fallecidos en Cuba ó Filipinas y á consecuencia de las mismas* (AMM 116011). [1] = mort a Cuba; [2] = mort a Manacor.

Fort de Bayamo, destinació de Miquel Perelló Quetglas, mort a Jarupo el 13-05-1898.

Font: REVERTER DELMAS, Emilio (1896).

Els soldats manacorins que tornaren d'ultramar

Llinatges i nom	Data naixem.	Ofici	Reem- plaçament	Tornada	Observa- cions	Nota
Adrover Rosselló, Mateu				18-02-99		
Caldentey <i>Puigròs</i> , Bartomeu	1873	Gerrer	1892	25-02-99		(1)
Ferrer Sansó, Guillem				18-02-99		
Fullana <i>Galmés</i> , Pere				04-02-99		
Gelabert Galmés, Joan				18-02-99		
Mesquida Galmés, Mateu	1873	Jornaler	1892	31-12-98		(1)
Nicolau <i>Monjo</i> , Pere Joan	1873	Jornaler	1892	22-02-99		(1)
Pascual Prohens, Gabriel	1878		1897	25-02-99		
Riera, Antoni				22-02-99		
Riera Galmés, Antoni				18-02-99		
Riera Parera, Antoni				04-02-99	Caporal	
Rius, Francesc				25-02-99		
Riusech, Francesc				31-12-98		
Roig Garcias, Bartomeu				04-02-99		

Font: elaboració pròpia a partir la documentació de quintes de l'Arxiu Municipal de Manacor i en els periòdics *El Diario de Palma*, *La Última Hora* i *La Almudaina*.

Nota (1): analfabets.

Per altra banda, hi ha una sèrie de repatriats que, encara que no consti que fossin manacorins, hi un alt percentatge de possibilitats que ho siguin, tot basant-nos en les dades exposades:

- **Caldentey Tous, Guillem:** hi ha un Guillem Caldentey en el reemplaçament de 1897 sense poder destriar el segon llinatge. Repatriat el 12 de desembre de 1898.
- **Juan Gelabert, Andreu:** podria ser germà de Jordi Juan Gelabert del reemplaçament de 1892. Repatriat el 29 de gener de 1899.
- **Pascual Massanet, Bartomeu:** en el reemplaçament de 1896 consta un Onofre Pascual Massanet. Repatriat el 16 de desembre de 1898.

Els pròfugs

En referència als individus considerats pròfugs (*Marimon 1996, 38-39*), durant el període bèl·lic trobam les xifres següents:

Reemplaçament de:	Balears	Manacor	Percentatge
1895	21	sense dades	
1896	73	no n'hi hagué	
1897	93	15	16,0 %
1898	93	18	19,5 %
1899	sense dades	16	

Font: elaboració pròpia a partir de Marimon (1996) i Arxiu Municipal de Manacor, lligall V.4.3.2.47.

Pròfugs declarats el 6 d'abril de 1897

Llinatges i nom	Data naixem.	Adreça	Nom Pare	Nom Mare
Amalla Mato, Ferran	23-10-78		Antoni	Dolors
Bauzá Mas, Joan	11-03-78		Bartomeu	Esperança
Bestard Sureda, Joan	12-06-78	Orient, 13	Mateu	Sebastiana
Caldentey Melis, Guillem	30-07-78	Torrent, 18	Bartomeu	Bàrbara
Castillo Ensenyat, Antoni	22-09-78		Manel	Antònia
Ferrer Caldentey, Joan	03-11-78	Nadal, 27	Bartomeu	M. Magdalena
Forteza Miró, Josep	09-10-78		Gaspar	Leonor
Galmés Domenge, Llorenç	12-01-78	Pou Fondo, 2	Miquel	Antònia
Nadal Galmés, Pere Joan	18-01-78	Servera, 3	Rafel	Bàrbara
Parera Rosselló, Rafel	25-08-78	Espanya, 2	Rafel	Joana M.
Parera Valens, Antoni	16-02-78	Assalt, 42	Joan	Maria
Sansó Duran, Jordi	11-03-78	Pl. des Cós, 9	Antoni	Antònia
Juan Moll, Tomàs	1878		Joan	Pedrona
Llull Oliver, Gabriel	1878		Jaume	Isabel
Sureda Servera, Jaume	1878		Joan	Joana M.

Font: elaboració pròpia a partir de la Relación duplicada de los mozos de este término procedentes del actual reemplazo que en concepto de Prófundos... a l'Arxiu Municipal de Manacor, lligall V.4.3.2.47.

Pròfugs declarats el 24 d'abril de 1898

Llinatges i nom	Núm. allistament	Adreça	Nom Pare	Nom Mare	Nota
Oliver Gomila, Gabriel	145/1898	Mesquida, 14	Gabriel	Francesca	1
Morey Pont, Guillem	132/1898	Centre, 15	Miquel	Joana M.	2
Riera Sansó, Andreu	165/1898		Joan	Francesca	3
Servera Massanet, Antoni	82/1898	Amargura, 19	Antoni	Catalina	4
Miquel Parera, Jeroni	41/1898		Bernat	Joana M.	5
Caldentey Pascual, Antoni	84/1898	Torrent, 18	Guillem	Catalina	6

Alcover Duran, Joan	107/1898	Migdia, 59	Onofre	Maria	7
Caldentey Barceló, Bartomeu	80/1898	Amador, 30	Miquel	Francesca	8
Estelrich Riera, Sebastià	102/1898	Son Macià	Antoni	Maria	9
Ferrer Galmés, Francesc	133/1898		Nicolau	Martina	10
Galmés Nadal, Rafel	91/1898	Príncep, 22	Rafel	Catalina	11
Galmés Puigròs, Llorenç	130/1898	Llaurador, 32	Llorenç	Antònia	12
Gayà Andreu, Mateu	21/1898		Cosme	Maria	13
Gomila Rosselló, Jaume	98/1898	Servera, 47	Jaume	Isabel	14
Reixach Caldentey, Sebastià	124/1898	Lleó XIII,	Sebastià	Margalida	15
Riera Fullana, Rafel	72/1898	Pl. Convent,	Tomàs	Magdalena	16
Nadal Vaquer, Andreu	93/1898	Hospital, 33	Andreu	Magdalena	17
Coll Rosselló, Miquel	81/1898	Nord, 4	Miquel	Antònia	18

Font: elaboració pròpia a partir de la Relación duplicada de los mozos de este término procedentes del actual reemplazo que en concepto de Prófundos... a l'Arxiu Municipal de Manacor, lligall V.4.3.2.47.

- Gabriel Oliver Gomila:** la seva padrina Francisca Cabrer Riera rebia la citació i declarava: “Lo único que puede manifestar es que su nieto Gabriel Oliver falleció en esta villa a la edad de dos años y que sus padres hace cosa de diez años se marcharon a Buenos Aires en busca de trabajo o medios de vivir, no habiendo tenido noticias de ellos, ignorando por consiguiente su actual paradero.” Després de sol·licitar la partida de defunció al Jutjat de Pau, per ser negativa, se'l condemnà a dos anys de recàrrec sobre el temps ordinari i a pagar les despeses de la recerca.
- Guillem Morey Pont:** el seu oncle Martí Pont es feia càrrec de la citació i manifestava que: “Dicho individuo hace unos once años emigró con sus padres y hermanos a Buenos Aires en busca de trabajo y medios de vivir. Que hace unos dos meses tuvo noticias de dicho su sobrino y que vive con sus padres en el pueblo llamado el Rosario. Que no sabe que el mozo ni sus padres tengan hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Encara que no es veu complicitat, es declara pròfug i el condemnen a servir a ultramar amb recàrrec de dos anys, pèrdua de drets de substitució i redempció, i despeses de recerca. Es dicta la recerca i captura per part dels agents i es publica en els periòdics oficials.
- Andreu Riera Sansó:** la citació l'entregaven al seu oncle Guillem Fullana Caldentey, amb domicili al carrer Obrador 48, que manifestava: “Que dicho individuo hace unos diez años emigró con sus padres a Buenos Aires en busca de trabajo o medios de vivir. Que hace unos cuatro o cinco meses que tuvo noticias de dicho su sobrino y que vive en compañía de sus padres en el pueblo de Mendoza, que no sabe que el mozo ni sus padres

tengan hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Declarat pròfug, és condemnat a servir a ultramar amb recàrrec de dos anys, pèrdua de drets de substitució i redempció, i a les despeses de recerca. Es dicta recerca i captura als agents i la publicació en els periòdics oficials. No es veu complicitat.

- 4 **Antoni Servera Massanet:** el seu oncle Joan Massanet Garriga, en rebre la citació, argumentava: “Que el padre del citado mozo vive en Palma, Capital de esta Isla. Que la madre del espresado mozo emigró con todos sus hijos a Buenos Aires. Que el objeto de su huida no era mas que el de buscar medios para vivir. Que el mozo de referencia tendria en aquella fecha la edad de unos siete años. Que ignora por completo su actual paradero. Que no sabe tampoco que el mozo ni sus padres tengan hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.
- 5 **Jeroni Miquel Parera:** Gabriel Fons Mestre, veí, domiciliat a la plaça del Convent 4, en rebre la citació manifestava: “Que el mozo a que se refiere este expediente emigró con toda su familia en Buenos Aires, que hará unos doce años que tuvo lugar dicha emigración, que el objeto de esta no fue mas que el de buscar medios de vivir, que desde su huida no ha visto mas a dicha familia ni ha tenido noticias de su paradero. Que no sabe que el mozo ni sus padres tengan hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.
- 6 **Antoni Caldentey Pascual:** el seu pare Guillem Caldentey Grimalt, que aleshores vivia al carrer Penya núm. 21, en el moment de rebre la citació, declarava: “Que su hijo sirve en la marina mercante como marinero y que el buque o barco en que presta actualmente dichos servicios pertenece a un señor de Palma cuyo nombre y domicilio ignora, que tampoco sabe quienes son los demás tripulantes de dicho barco, pero que como su hijo va y viene continuamente procurará enterarse y suministrará en otra declaración los datos referidos y enterará a dicho su hijo de la formación de este expediente a fin de que se cuide de presentarse ante la Comisión Mixta de Palma en los días señalados para los juicios de exenciones; que el hijo del declarante no se hallaba en esta población el día en que tuvo lugar la clasificación y declaración de soldados y que el que deponer tampoco pudo comparecer en dicho acto a consecuencia de estar sufriendo condena de arresto por hurto, añadiendo que no hubo por parte del declarante ni de su hijo el propósito de sustraerse del servicio de las armas.” Condemna: se'l declara pròfug com els altres casos.

- 7 **Joan Alcover Duran:** la seva tia política, Paula Catalina Canals, rebia la citació i assegurava: “Que hará unos once años que dicho mozo emigró con sus padres a Buenos Aires. Que el objeto de la huida de dicha familia era el de buscar trabajo o medios de vivir. Que desde aquella fecha no ha tenido noticias de la expresada familia, ignorando en la actualidad su paradero.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.
- 8 **Bartomeu Caldentey Barceló:** la citació fou entregada a la seva tia materna, Àngela Barceló Garau, que declarava: “Que hace unos diez años que dicho mozo y sus hermanos custodiados por sus padres emigraron a Buenos Aires en busca de medios para ganarse la vida; que el motivo de la huida no era otro más que el de alejarse de la miséria que estaban sufriendo; que hace unos nueve meses que tuvo las últimas noticias de la referida familia y que en la expresada fecha tenían fijada su residencia en el pueblo llamado Nueve de Julio, y que en la actual ignora su paradero. Que no sabe si ha efectuado el depósito.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.
- 9 **Sebastià Estelrich Riera:** el seu oncle, Francesc Estelrich Adrover, domiciliat al carrer Obrador 51, rebé la citació i afirmava: “Que hace unos diez años que dicho mozo, con su padre y hermanos emigraron a Buenos Aires en busca de trabajo ó medios de vivir. Que hace ya mas de dos años que nada ha sabido de la expresada familia, ignorando en esta fecha su actual paradero. Que no sabe que el mozo ni sus padres tengan hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.
- 10 **Francesc Ferrer Galmés:** el seu cunyat Joan Riera Fiol, que vivia al carrer Lirio (avui Guillem d'Efak) número 6, rebia la citació i comentava: “Que hace ocho años que dicho individuo emigró con sus hermanos acompañados de su viuda madre a Buenos Aires en busca de trabajo o medios de vivir. Que hace unos cinco meses que tuvo noticias de dicha familia encontrándose en aquella fecha en el Rosario de Santa Fe. Que la expresada familia se ocupa en una fábrica en donde se elaboran cristales. Que no sabe si tiene hecho el depósito para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.
- 11 **Rafel Galmés Nadal:** la seva padrina, Isabel Fullana Sureda, es feia càrrec de la citació i deia: “Que emigró junto con sus padres a Buenos Aires en busca de trabajo o medios de vivir; que no tiene noticias desde hace tres años y que no sabe su paradero. Que no sabe si tenia hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.

- 12 Llorenç Galmés Puigròs:** la citació fou entregada a son pare, Llorenç Galmés Sansó, el qual afirmava: “Que emigró con toda su familia custodiados por el declarante en Buenos Aires hace unos doce años. Que el objeto de la emigración no fue más que el de buscar trabajo y medios de vivir. Que el deponente hace unos cinco años que regresó de aquel país sin que desde aquella fecha haya sabido de su hijo, el estado en que se halla, ignorando por completo el paradero del mismo. Que no ha hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug com els anteriors.
- 13 Mateu Gayà Andreu:** no es troba l'expedient.
- 14 Jaume Gomila Rosselló:** la citació s'entregà a la seva padrina, Catalina Estelrich Amengual, que deia: “Hace unos doce años que los padres de dicho individuo emigraron con toda su familia a Buenos Aires, formando parte de la misma el mozo que nos ocupa. Que el motivo de su huida no fué más que el de buscar medios para ganarse la vida. Que hace unos tres años que no ha tenido noticias de la expresada familia y que ignora en esta fecha el paradero de la misma. Que no sabe que el mozo ni sus padres tengan hecho el depósito prevenido por la ley para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug en iguals condicions que els anteriors.
- 15 Sebastià Reixach Caldentey:** rebé la citació el seu oncle Gaspar Rexach Nadal, el qual afirmava: “Que los padres del citado mozo emigraron hace unos quince años a Buenos Aires con toda su familia, formando parte de la misma el mozo que nos ocupa. Que hace unos seis años que no ha tenido noticias de la expresada familia y que en aquella fecha tenían fijada su residencia en la colonia conocida con el nombre de Nueve de Julio, ignorando en la actualidad su paradero. Que no sabe si tenía hecho el depósito para el seguro de la quinta.” Un testimoni, el pare de l'allistat Llorenç Galmés Puigròs, sabia que havien emigrat a Buenos Aires feia uns catorze anys “a consecuencia de la miseria o estrecheces con que aquí vivían; que hará unos siete años que el declarante vió a toda la indicada familia en Buenos Aires y Colonia llamada El Séptimo donde se dedicaba a la roturación y cultivo de tierras; que desde entonces no ha sabido nada más, ni si al llegar a los quince años se hizo o no el depósito prevenido por la ley para asegurar el resultado de la quinta”. Condemna: declarat pròfug en les mateixes condicions que els anteriors.
- 16 Rafel Riera Fullana:** en rebre la citació, el seu veí Gabriel Fons Mestre declarava: “Que dicho individuo desapareció de esta villa con sus padres, á la edad de un año; que dicha familia fijó su residencia en Argel, en

busca de trabajo y medios de vivir. Que hace más de quince años que no tiene noticias. Que no sabe si tiene hecho el depósito para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug en les mateixes condicions que els anteriors.

- 17 Andreu Nadal Vaquer.** La seva mare, Magdalena Vaquer Morey, en rebre la citació, afirmava: “Que hace un año que dicho hijo se alistó como voluntario ingresando poco después en el Segundo Batallón de Cazadores, Primera Compañía, en Filipinas donde actualmente reside.” El Síndic argumentà que no procedia declarar-lo pròfug.

- 18 Miquel Coll Rosselló.** Quan el seu oncle, Andreu Coll Mercé, rebé la citació va declarar: “Que dicho individuo hace unos diez años emigró con sus padres a Buenos Aires en busca de trabajo o medios de vivir. Que hace unos cuatro meses vive con sus padres en el pueblo llamado Santa Fe del Rosario. Que no sabe si tiene hecho el depósito para el seguro de la quinta.” Condemna: declarat pròfug igual que els anteriors.

Pròfugs declarats l'11 d'abril de 1899

Llinatges i nom	Nom Pare	Nom Mare	Llinatges i nom	Nom Pare	Nom Mare
Ballester Colom, Bartomeu	Pau	Coloma	Nadal Mayol, Jaume	Bartomeu	Catalina
Brunet Roig, Joan	Bartomeu	Apol·lònia	Pomar Grimalt, Antoni	Antoni	Margalida
Darder Bordoy, Francesc	Bernat	Francesca	Quetglas Riera, Antoni	Mateu	Gabriela
Esteve Mercant, Josep	Gabriel	Catalina	Riera Cànaves, Bartomeu	Joan	Catalina
Febrer Puigserver, Joan	Miquel	Antònia	Serra Febrer, Guillem	Guillem	Eulàlia
Frau Moll, Pere Joan	Joan	Pedrona	Soler Salaç, Joan	Bernat	Catalina
Gomila Riera, Sebastià	Jordi	Sebastiana	Sunyer Perelló, Pere Joan	Pere Joan	Joana M.
González Bartolomé, Jacint	Deogràcias	Vicenta	Bestard Sureda, Francesc	Mateu	Sebastiana

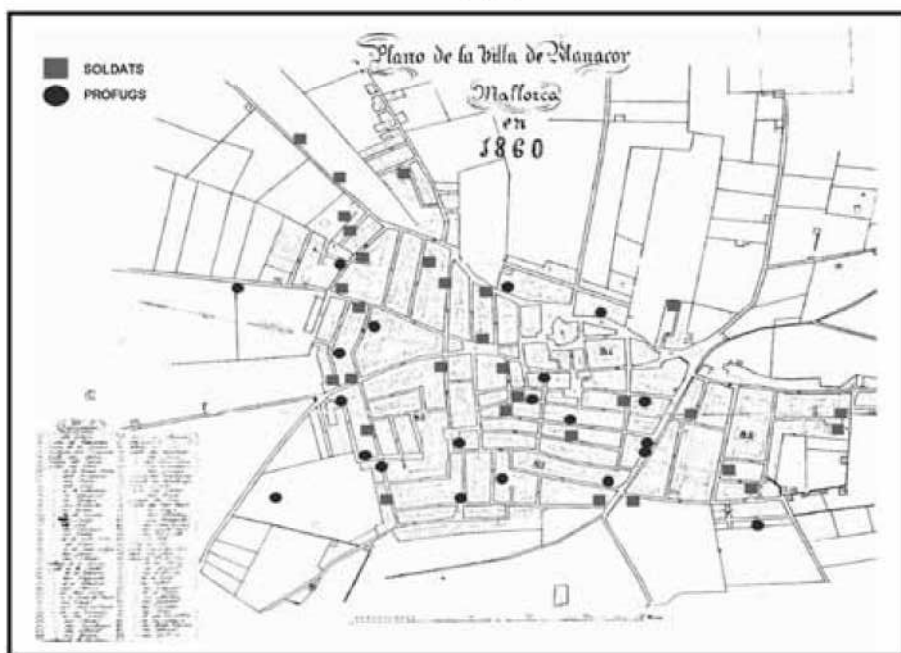
Font: elaboració pròpia a partir de Riera (1991 i 2005).

A manera de recapitulació, tal com s'observa en les declaracions dels familiars dels encausats i per les dels testimonis citats, la majoria dels declarats pròfugs no tenien intenció de sostreure's del servei militar, ja que gairebé tots havien emigrat feia molts anys, juntament amb els pares, per tal de trobar una manera de poder subsistir i fugint de la misèria que assolava Manacor a finals del segle XIX. Cal observar, també, la menció que es fa referent a la llei que existia i que obligava a fer un dipòsit -en complir els 15 anys- per tal d'assegurar el resultat de la quinta.

Per altra banda, la constatació que, en la majoria dels casos, quan emigrava una família ho feia amb tots els components del nucli familiar central compost per pares i fills, deixant al poble la part de la família de major edat. Un altre fet a tenir en compte, ja que enriqueix la teoria que la causa de la partida era l'emigració, és la destinació dels devuit casos en què s'han estudiat els expedients -any 1898-, i que seria:

- Bones Aires: és el destí genèric de set d'ells.
- Rosario/Santa Fe: ho és en el cas de tres.
- Nueve de Julio: dos casos.
- Mendoza: en un sol cas.
- El Séptimo: un sol cas.
- Alger: un sol cas.
- Dels altres tres, un d'ells estava allistat voluntari, un altre estava enrolat en la marina mercant i de l'altre no s'ha trobat l'expedient.

Situació dels soldats i profugus documentats

Font: elaboració pròpia a partir de la documentació de quintes de l'Arxiu Municipal de Manacor.

Conclusions

En els expedients de quintes consultats s'ha observat com s'argumentaven tot tipus d'al·legacions per tal de defugir el servei militar, des de les més emprades com a curt de talla (la llei establia un mínim d'1,50 centímetres), a infinitat de defectes físics, fill de pare seixantí o mare viuda pobra, entre altres.⁹ Per altra banda, destaca l'absència total d'allistats pertanyents a les classes poderoses que feien valer el control que tenien sobre les institucions per tal d'eximir els seus d'anar a la guerra (*Marimon 1989, 21*) i, en conseqüència, era la classe proletària la que havia d'aportar la totalitat dels efectius que anaven a lluitar i a morir per defensar uns interessos absolutament aliens i desconeguts, i que sols afectaven l'oligarquia nacional. Tot emmarcat dins el desesperat intent de defugir la incorporació que els duria, en el millor dels casos, a privar del seu necessari suport la penosa economia familiar de subsistència durant un període més o menys llarg i, en el pitjor dels casos, a tornar malferit o malalt -amb la qual cosa agreujava més la situació familiar-, o a quedar enterrat en unes terres llunyanes on havien anat a lluitar sense saber per què.

Una idea de l'extracció social dels allistats la podem agafar de les dades proporcionades pel buidatge del reemplaçament de 1892, on es veu que el 51 % eren jornalers; el 14 % tenien l'ofici de llauradors; fusters i picapedrers es repartien el 5 % cadascun; i després en menor percentatge apareixien oficis com ferrers, guardes, teixidors, gerrers, moliners, sabaters, escultors, estudiants, soldat, cotxer, carreter, calderer i torner. Atenent-nos a l'aspecte cultural, tenim que una mitjana del 36,5 % dels mossos gaudia d'instrucció, mentre l'altre 63,5 % era analfabet.

9 A tall d'exemple el reemplaçament de 1894:

Motiu argumentat	%	Motiu argumentat	%
Fill de pare impedit	29	Curt de talla	15
Fill de vídua pobra	23	Defecte físic	4
Pare seixantí	21	Germà militar	4

Ofici	%	Ofici	%
Jornalers	40	Picapedrers	4
Llauradors	25	Sabater	4
Fusters	13	Altres	14

BIBLIOGRAFIA I FONTS

MARIMON RIUTORT, Antoni (1989): "Una emigració forçada: els soldats illencs enviats a Cuba durant la guerra hispano-cubana-americana de 1895-1898", dossier "Les emigracions dels balears d'antany", *Revista Lluç*, n. 750.

MARIMON RIUTORT, Antoni (1996): *Els balears en les guerres de Cuba, Puerto Rico i les Filipines*, Editorial Barcanova, Barcelona.

NEGREIRA, Juan José i DE MESA, José Luis (1998): *Mallorquines, menorquines i pitiusos en la guerra de Cuba (1895-1898)*, José I. de Olañeta Ed., Palma.

NEGREIRA, Juan José (2006): *Baleares en la Guerra de Filipinas (1896-1898)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma.

PONS, Francisco (1898): Il·lustracions a *Cuba Española, Reseña histórica de la insurrección cubana en 1895*, Centro Editorial de Alberto Martín, Barcelona.

REVERTER DELMAS, Emilio (1896): *Cuba Española, Reseña histórica de la insurrección cubana en 1895*, Centro Editorial de Alberto Martín, Barcelona.

RIERA DALMAU, Joan (1991): "Casos y cosas de ayer. Los Prófundos", setmanari *Manacor* del 2 de març de 1991.

RIERA DALMAU, Joan (2005): *Historia de Manacor. Siglo XIX*, Manacor.

ARXIU I BIBLIOTEQUES

Arxiu Municipal de Manacor

Arxiu del Regne de Mallorca

Biblioteca del Parlament de les Illes Balears

PERIÒDICS

El Diario de Palma (1895-1898)

La Almudaina (1895-1901)

La Última Hora (1895-1899)

La ballada dels indis de Manacor, els cossiers d'Algaida i els cossiers d'Alaró a les Fires i Festes de Palma de l'any 1903

Pau Tomàs Ramis

És sabut per tots que la història general s'alimenta de les fonts de la microhistòria. Així, les danses dels Indis, part de la història de Manacor, són una d'aquestes microhistòries de ple dret. Una microhistòria que s'ha anat conformant a partir de successos, esdeveniments, anades i vingudes que han convertit aquesta dansa en allò que és avui dia.

D'origen incert, hem d'ubicar la dansa dels Indis a la barriada de Crist Rei de Manacor. La primera notícia i la primera imatge que en tenim és de 1897, tot i que sembla que no suposaven ja llavors cap novetat en l'àmbit festiu manacorí (*Socias, M. i Sureda, F. 1997, p.272*). Diversos períodes d'esplendor i decadència marcaren des de llavors una existència que s'ha prolongat fins a dia d'avui. Durant aquestes diverses etapes, tenim notícies que ens parlen d'algunes actuacions d'aquesta formació fora de les fronteres de Manacor. El 1916 o 1917¹ es produí un cas especial: Jaume Perelló, manacorí, veí de la barriada de sa Vilanova i mestre a Sant Llorenç, volgué instaurar el ball en aquella localitat, així que hi ensenyà la dansa i hi ballaren nins llorencins i els seus dos fills de Manacor. Però sembla que la dansa no arrelà a Sant Llorenç.

El 1929 ballaren a la plaça Joanot Colom, actual plaça d'Espanya de Palma,

Il·lustració del programa de les Fires i Festes de 1903.

¹ Segons la font consultada, apareix una data o una altra. La de 1916 apareix en el DVD *Els Indis de Manacor* i la de 1917 per SOCIAS VALLS, M. i SUREDA FONT, F.: "La dansa dels indis...", p. 265 i 279.